

KAYIP SESLERİN İZİNDE

Emre Aracı

Adnan Saygun'la 1946 yılının Londra'sında

Emre Aracı'yla, Adnan Saygun'un 1946 tarihli Londra günlüğünden alıntılar eşliğinde dönemin Londra'sına doğru bir gezintiye çıkmaya ne dersiniz?

İngiltere'deki dairemin kapısını çekip de birkaç haftalığına İstanbul'a geldiğimde takvimler Ocak ayını gösteriyordu. Altı ay sonra, hâlâ koronavirüs önlemleri kapsamında, hiçbir yere çıkmadan İstanbul'da kalacağım doğrusu o kapıyı arkamdan çekerken hiç mi hiç aklıma gelmezdi. Bu zaman içerisinde insanlar sanal alemde buluştular, seminerler, konserler düzenlediler; bense tek başıma hayal alemimde kalarak, ayrıldığım şehrin sokaklarında dolaştım durdum ve hayal dünyasının sınır tanımayan hürriyetinde bir asırdan diğerine geçerek türlü türlü zaman yolculuklarına çıktım. Bu arayışlarım arasında, çeyrek asır önce doktora tezimi yazarken, evraklar arasında bulmuş olduğum Adnan Saygun'un yaprakları sararmış 1946 tarihli Londra günlüğünün sayfalarını da bilgisayar ekranımda yeniden çevirdim ve o zaman ne kadar ince ayrıntıyı atlamış olduğumu fark ettim. O günlükten alıntıların ilk defa olarak yayımlandığı *Ahmed Adnan Saygun: Doğu-Batı Arası Müzik Köprüsü* (YKY) biyografimin baskısı senelerdir tükenmiş durumda ve nasıl olsa hiç kimselerin de yeni baskılar yapmaya pek niyeti yok gibi. O zaman ben de bu yazımda yeni bilgiler ışığında siz okurlarımı Saygun'la 1946 yılının Londra'sına götüreyim diye düşündüm. Zira Saygun'un günlüğü Londra sokaklarını, konser salonu, müze ve resim galerilerini betimlediği kadar kendi ruh dünyasının derinliklerine de ışık tutuyor. 25 yaşında bir doktora öğrencisi olarak ilk defa satırlarını okuduğumda bestecinin hissetmiş olduğu hayal kırıklıklarını o zaman hüzünle algılamıştım, ama şimdilerdeyse onu sadece algılamakla kalmıyor, anlıyorum da.

Adnan Saygun

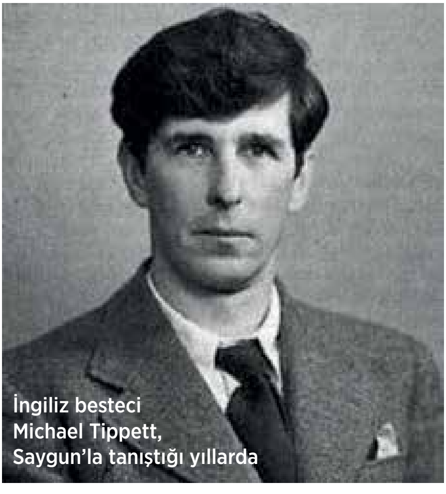
Saygun Londra'ya 1946 yılının Ekim ayında geldi ve eşi Nilüfer Hanım'a yazmış olduğu ilk mektuplarından birinde *"Yanımda kâğıt getirmemiştim. Otelden ancak bir tek bu kâğıdı verdiler. Burada hiçbir şey bulunmuyormuş. Yarın biraz kâğıt bulmaya çalışacağım"* diye yazmıştı. II. Dünya Savaşı'ndan yeni çıkmış ve her alanda kıtlığın hâkim olduğu, her şeyin karneyle satıldığı bir Londra bulmuştu Saygun. Yine de şehirde sanatsal etkinlikler devam ediyordu ve üstelik kendisi de senelerce beklemesinin ardından, o yılın Mayıs ayında Ankara'da *Yunus Emre* oratoryosu ilk defa olarak büyük bir başarıyla şahsının idaresinde

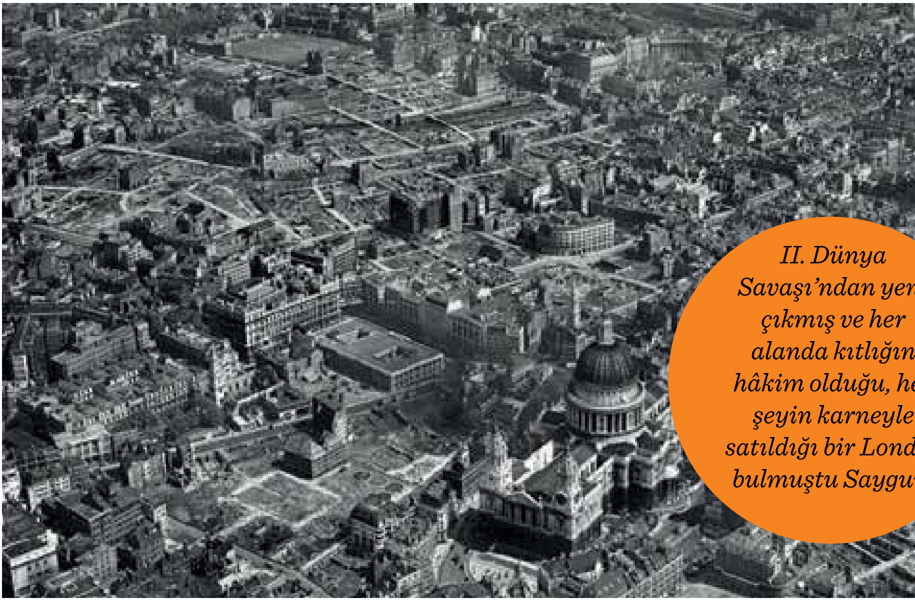
1940'ların ortasında Adnan Saygun'un kaldığı, Londra'nın en işlek caddesi Oxford Street

seslendirildikten sonra İngiliz Kültür Heyeti, British Council'in davetiyle bu kültürel etkinlikler kapsamında Londra'ya gelmişti. Henüz 40 yaşına dahi basmamıştı. Yaşamış olduğu büyük hayal kırıklıklarına rağmen yine de umutluydu ve partisyonunu beraberinde getirdiği oratoryosunu dünyaya tanıtmayı amaçlıyordu. Çizgili bir not defteri bulmuş ve 19 Ekim'de açılan günlüğüne *"Londra'ya vardım"* cümlesiyle başlamıştı. Oxford Street'in Marble Arch tarafındaki, bugün de Art Deco binası yerli yerinde duran, Mount Royal Oteli'ne yerleşmişti. Ertesi günü, Pazar sabahı, otelinin az ötesindeki Hyde Park'ta yürüyüş yaptı ve ardından İtalyan şef Victor de Sabata idaresindeki Londra Filarmoni Orkestrası'nın Covent Garden Operası'nda verdiği Pazar matine konserine gitti. Programda Brahms'ın 1. Senfonisi, Sibelius'un *En Saga*'sı ve Elgar'ın *Enigma Varyasyonları* yer alıyordu. Ancak Saygun, Sabata'yı "fazla İtalyan" bulmuştu; üstelik "mübalağalı hareketleri ile orkestradan elde ettiği şeyler çok zaman tezat teşkil ediyordu." Bunun sebebi günlüğündeki şu cümleden gayet açıktı: *"Aktör şefler hiçbir zaman hoşuma gitmedi."*

British Council yetkilileri Saygun'la ilgilenmesi için Trevor Russell-Cobb (1918-1996) adındaki bir çalışanlarını görevlendirmişlerdi. Russell-Cobb, Kraliyet Müzik Koleji'nde piyano eğitimi görmüş, ardından bir süre Londra Borsası'nda çalışmış ve savaşta yarbay olarak görev yapmıştı. Sonradan pek çok müzenin mütevelli heyetinde yer alacak, İngiliz Oda Orkestrası'nın direktörleri arasına katılacak ve 1996'daki vefatına kadar 30.000 kitaptan oluşan özel bir kütüphane oluşturacaktı. Saygun, ziyaretinin ikinci gününde Grosvenor Square'deki bir toplantıda İngiliz bestecilerden

İngiliz besteci Michael Tippett, Saygun'la tanıştığı yıllarda

1946 yılında Londra II. Dünya Savaşı bombardımanının izlerini taşıyordu

II. Dünya Savaşı'ndan yeni çıkmış ve her alanda kıtlığın hâkim olduğu, her şeyin karneyle satıldığı bir Londra bulmuştu Saygun.

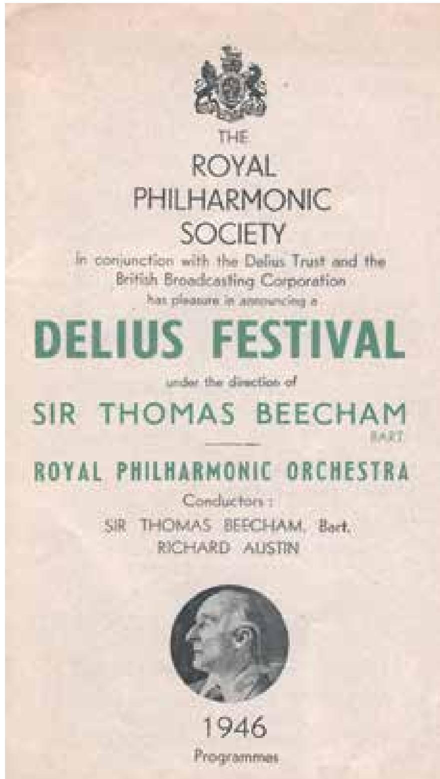
Arthur Bliss ve Michael Tippett ile tanıştı. Bu tanışmanın ardından günlüğüne *"Bliss çok mütevazi ve kibar; Tippett samimi, biraz coşkun tabiatlı olduğu ve âdetlere fazla kıymet vermediği görülüyor. Yemekte türlü şeylerden konuşuldu. Bliss'in benim sanat temayüllerimi öğrenmek arzusunda olduğu, sorduğu suallerden belli oluyordu. Tippett'ten ise biraz uzak düşmüştüm. Mamafih beni idare etmekte olduğu koroyu dinlemek üzere saat beşte Schott mağazasına davet etmeği ihmal etmedi"* diye yazacaktı.

O yıllar Morley College'daki müzik bölümünün başında bulunan Tippett bu davetinde samimiydi ve Saygun, günlüğünde aktardığı gibi sadece koro provasını dinlemekle kalmamış, kendisi de şancılar arasına katılmıştı: *"6.30'da takriben yüz kişilik bir koro çalışmalara başladı. Bu koronun azası muhtelif faaliyetlere koşanlar gibi hep gündüz mağazalarda, yazıhanelerde veya fabrikalarda çalışan insanlar imiş ve kolejin bulunduğu yer de fakirlerin mahalleleri imiş. Koristlerin üstü başı hakikaten fevkalade değil. Tippett bana da bas partisi verdi ve çalışmaya başladık. Eserler şunlardı: Purcell* Ode to St Cecilia, *Britten* Rejoice the Lamb. *Bu eserleri söyleyenler amatörlerdir. Konserlere bir kısım profesyonel korist de iştirak edermiş. Fakat bu haliyle de koro oldukça güzeldi. Ben kendimin biraz daha titiz olacağını sanıyorum."* Londra'da kaldığı günlerde Saygun, Kraliyet Müzik Koleji'ni de gezdi ve müdür Sir George Dyson'la tanıştı. Bir başka ziyaret ise *Gezegenler* süitinin bestecisi Gustav Holst'un da bir zamanlar ders verdiği Hammersmith'teki St. Paul's Kız Okulu'na gerçekleşti. Öğrenci korosunun Handel'in *Messiah* oratoryosundan *"Allelujah"*ı deşifre ettiği bu ziyaret Saygun'a öğrencilik yıllarında İzmir'de gittiği İttihat ve Terakki Lisesi'ni hatırlatmıştı. *"Otuz yıl önce biz de çok güzel başlamışız. Fakat hamleyi destekleyen yoktu"* diye yazdı günlüğüne ve sözlerine şöyle devam etti: *"Bu mektepte [Gustav Holst] uzun yıllar hocalık etmiş. Piyanosu, yazı masası ve koltuğu duruyor. Duvarda resmi ve oda kapısında adı…"* Bu arada Holst'un I. Dünya Savaşı'nın ardından İstanbul'u işgal eden İngiliz birlikleri arasında görev yapmış ve hatta Tepebaşı Tiyatrosu'nda konser dahi idare etmiş olduğundan Saygun bu ziyaretinde muhtemelen habersiz olmalıydı. (bkz. Emre Aracı, "İşgal İstanbul'unda bir İngiliz besteci", Andante, Şubat 2014, sayı:88)

Birleşik Krallık'a yaptığı bu uzun seya-

hatinde Saygun, Manchester ve Edinburgh'u da ziyaret etmişti. Londra'daki günleriyse tamamen sanatsal etkinliklere ayrılmıştı ve sadece konserlere giderek müzisyenlerle tanışmıyor, Tate ve National Gallery gibi resim galerilerini de geziyordu. 23 Ekim 1946 sabahı, günlüğüne kaydettiği gibi, Trevor Russell-Cobb'la birlikte Trafalgar Meydanı'ndaki National Gallery'e gitmişlerdi: *"Birkaç Rembrandt, Rubens var. Onlardan başka tanınmış ressamlara âid pek çok tablo var. Rembrandt'ı neden sevdiğimi kendi kendime de izah edemiyorum. Belki de bunun için hiçbir esasa dayanmıyorum. R. C. hayatiyeti dolayısıyla Rubens'i tercih ediyor. Halbuki ben her şeyde biraz daha sakini arıyorum. R. C. "sobriété" [ölçülülük] diye bana takılıyor. Bu kelimeyi dikkat çekecek kadar kullanmışım olmalı."* 17. yüzyılın Hollandalı ressamı Rembrandt ışık ve gölgeyi, çağının ressamlarından çok daha farklı boyutlarda kullanarak, portrelerinde betimlediği kişilerin iç dünyalarını da bu yöntemle dışa vurmasıyla tanınmış bir sanatçıydı. Belki de kendisi de her zaman derin düşünen bir sanatçı olarak Saygun, bu yüzden Londra'da tablolarını yakından gördüğü Rembrandt'tan bu derece etkilenmiş olmalıydı.

Saygun'un bu düşünce yapısı ve sanat felsefesi 26 Ekim Cumartesi akşamı Royal Albert Hall'da gittiği Delius Festivali kapsamında Sir Thomas Beecham idaresindeki 150 kişilik koro ve büyük orkestranın verdiği konser hakkındaki görüşlerinde de ifade bulacaktı. Kraliyet Filarmoni Derneği'nin 1946-47 sezonunun bu ilk konserinde programda Delius'un, James Elroy Flecker'ın *Hassan* oyunu için bestelemiş olduğu sahne parçaları da yer alıyordu. Ancak "kocaman vasıtalar ile küçücük tesirler" olarak tanımladığı Delius'un müziğini sevmek Saygun için hiç de mümkün değildi. Bu "çok konuşmak ve az şey söylemek" gibi bir şeydi; dahası "F[élicien] David'den sonra on dokuzuncu asrın sonuna kadar sürüklenip gelmiş olan sahte duyuşlardan" hiç haz etmiyordu. Onu en çok bir gün öncesinde, Russell-Cobb'la birlikte yürüyerek Tate Gallery'e giderlerken kapısından içeri girdikleri Westminster Abbey'de yaşadığı bir olay etkilemişti. *"Orada Purcell'in adını yerde, kilisenin döşemesinde görmek ve çiğnediğimiz şu ismin, ayağımızın altında yatan büyük adama aid olduğunu düşünmek..."* diye yazmıştı günlüğüne. Bu hissiyatı Paris'te aldığı Schola Cantorum eğitimiyle de örtüşüyordu.

Royal Albert Hall'daki Delius Festivali'nin programı

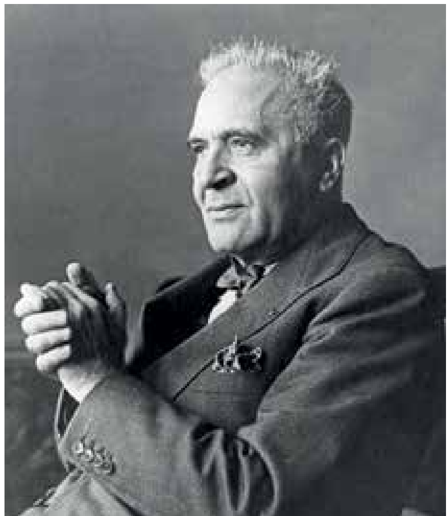
Cornhill'deki St Michael's Kilisesi'nde bir öğle vakti gittiği meşhur org sanatçısı Harold Darke'in resitali hakkında yazdıkları da onun iç dünyasında aradığı sükûneti en iyi şekilde dile getiriyordu: *"Güzel bir org, iyi bir organist. Fakat buradaki hava hepsinden güzel. Öğle yemeğinden sonra işlerine gitmeden önce org konserini dinlemek üzere sessizce gelip bir kenara ilişenler ve zamanı gelince gene sessizce kalkıp gidenler. Ses yok, alkış yok, çıt yok. Sanki buraya herkes, ruhunu yıkamaya gelmiş."* Bu kilisenin Londra tarihindeki bir önemi de bugün yakınlarında bir

Saygun'un Londra'da ziyaret ettiği St Paul's Kız Okulu

Cornhill'deki St Michael's Kilisesi

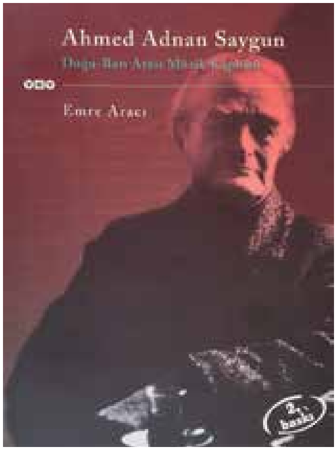

Saygun Londra'da ünlü şef Bruno Walter'la da tanıştı

avludaki plakette de yazdığı gibi Pasqua Rosée adında İzmirli bir şahsın 1650'lerde Türkiye'den getirdiği kahveyi Londra'da ilk olarak sattığı yer olmasıydı. İzmirli Saygun'un bu bağlantıdan muhtemelen haberi olmamıştı ve "bombaların harab ettiği yerlere ve bakır rengi güneşe" bakarak o gün Cornhill'den arabayla ayrılmıştı.

28 Ekim günüyse Saygun, British Council'in 74 Brook Street'teki binasında Gustav Mahler'in asistanı, meşhur şef Bruno Walter şerefine verilen davete katılmış ve Arthur Bliss tarafından bizzat Walter'a takdim edilmişti. İngilizlerin en meşhur müzikologlarından Edward J. Dent ile de bu davette tanıştı. Savile Club'daki odamdan sık sık pencerelerine baktığım 74 Brook Street'te, 1946'da böyle bir davette o binanın kapısından Saygun'un da girmiş olduğunu nasıl bilebilirdim? Gerçi Saygun da Londra Filarmoni Orkestrası'nı

Covent Garden'da dinlerken, gün gelip de bu orkestranın baş viyolacısı olarak bir Türk'ün, Ruşen Güneş'in görev yapacağını ve hatta kendisinin Opus 59, Viyola Konçertosu'nu solist olarak bu orkestrayla kaydedeceğini nasıl bilebilirdi? Bu yazıyı şuurumda tasarladığım sırada, 29 Mayıs 2020'de büyük bir üzüntüyle ani vefat haberini aldığım, Londralı müzisyenler arasında ne derece sevildiğine bizzat tanık olduğum ve şahsım dahil kapısını çalan müzisyenlerden yardım elini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli Ruşen Bey'in hatırasını da burada anmak isterim.

Emre Aracı'nın YKY'den çıkan Saygun biyografisi

Londra sokaklarında Saygun'la çıktığım bu yalın tarih yolculuğunda sayfalarını teker teker çevirdiğim günlüğünde öyle bir pasaja rastlayacaktım ki bir anda Hyde Park, Covent Garden, Royal Albert Hall, 74 Brook Street, Tate ve National Gallery kaybolacak ve asırlar, çağlar değişse de sanatçının özünde çektiği acının hiç kaybolmayacağına tanık olacaktım: *"Buraya gelmeden önce, dünyanın yeni bir havaya ihtiyacı olduğunu sanıyordum. İnsanları kardeşliğe, huzura götürecek bir hava. Bunu da en iyi musikî başarabilirdi. Halbuki, "public" [halk] ya itiyadlarının [alışkanlıklarının] esiridir; bu takdirde muhakeme işlemez; veya eğlence arıyor. Muhakkak olan şu ki, güzel gayelerimiz birer hayal-i ham olarak kalmağa mahkûm. İmandan mahrumuz: iyiye, güzele, kardeşliğe, ruhumuzu yıkamak gerektiğine imandan…"*

Emre Aracı'nın Andante'deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.

